

ՄԱՍԿ

Տարեկան գինը 5 ռուբլ, կէս տարեկանը 3 ռուբլ:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը, պ. Մատուրեանի և Արամյանների խանութում:

Օտարաբաղադրացիք գիտում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Маск“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և առօրե օրերէն):

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ՄԱՍԿ

ԼՐԱԳԻՐԸ

Կը հրատարակվի եկող 1877 թւից
շաբաթը երկու անգամ: Տարեկան
գինը 7 ռուբլ, կէս տարեկանը 4 ռուբլ:

ԲՈՂԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պատմական տեսութիւն: Ներքին տեսութիւն: Թիֆլիսի առողջական դրութիւնը և մեր քաղաքի հիւանդութիւնները: Նամակ Շուշուէրի: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր: Արտաքին տեսութիւն: Թիւրքիայի սահմանադրութիւնը: Հայերի դրութիւնը Թիւրքիայում: Թիւրքիա: Յունաստան: Արտաքին լուրեր: Յաւել լուրեր: Յայտարարութիւններ: Բանասիրական: Մի քանի խօսք Բարձրագոյնագի թարգմանութեան մասին:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԱԳԱՌՈՐ ԿԱՅՈՐԸ. Նորին Բարձրութեան Կովկասեան ֆոխարքայի կողմից Նորին Մեծնութեանը տեղեկութիւն հասնելուց յետոյ Թիֆլիսի Ազնուականութեան ու քաղաքային Հասարակութեան կողմից ներկայացրած ամենահպատակ աղբիւրների մասին և Նորին Բարձրութեան անունով Թիֆլիս քաղաքի Հայերի կողմից ներկայացրած աղբիւրի մասին, — դեկտեմբերի 6-ին հեռագրի մէջ բարեհաճեց յայտնել՝ յնչորում եմ յայտնել իմ շնորհակալութիւնը Թիֆլիսի Ազնուականութեան, քաղաքային Հասարակութեան և Հայոց ազգայնականութեան աղբիւրների համար:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՔԱՆԻ ԽՕՍԻ ԲԱՐՈՒԴԱՐԵԱՆՑԻ ԹԱԳԱՌՈՐԻ ՄԱՍԻՆ

Վերջին ժամանակներում մեզանում սկսաւ մտաւոր շարժում. բոլոր երիտասարդութիւնը սկսեց աշխատել, գրականութիւնով պարապել: Այս մտաւոր շարժման հետեւիցք էին այն հեղինակութիւնները և գանապան եւրոպական լեզուներից թարգմանված գրքերը, որոնք երեւցան մեր գրականութեան մէջ: Բոլոր թարգմանների, բացի պարսկադարեանցի մասին կարելի է ասել մէկ բան, — այն է՝ բոլորեքեանք, ինչպէս մենք ամենքս, գրում են հայոց բառերով, բայց օտար լեզուի հոգով: Այս բնական է՝ նորա—ինչպէս և մեզնից շատերս, ուսում առնելով գանապան եւրոպական ուսումնարաններում, հարկաւ պէտք է ենթարկվեն օտար լեզուի ազդեցութեան. ուրեմն նրանց վերա յարձակվել, ինչպէս փորձումը պ. Բալասանյանցի, կատարեալ յիմարութիւն է: Կարելի է այդպիսի պարոնների պակասութիւնները ցոյց տալ, բայց լրբութիւն է, վեր առնելով աշխատանքի միայն թոյլ կողմը, մի քանի սխալները, նրանց—մեր աշխատող երիտասարդներին—անպատուել և յարգը վայր ցցել:

Թող ների ինձ ընթերցողը, որ ես հեռացայ իմ նպատակից. դառնաք դէպի պ. Բալասանյանցի թարգմանութիւնը. իմ կարծիքով պ. Բալասանյանցի մեր նոր թարգմանիչների մէջ առաջին տեղն է բռնում: Յիշելու նա առաջինն է, որ թարգմանելով գերմանացի երեկի բանաստեղծ Շիլլերի երկու գրվածքները «Լիւէլմ» և «Տէր և

Թիֆլիսի Ազնուականութեան աղբիւր

ՄԵԾ ԹԱԳԱՌՈՐ

Քրիստոնէութեան հաւատի և նորա Աստուծային վարդապետութեան յաղթութեան համար մեր հայրենիքը երկար դաւաճեալով զանազան սարսափելի նուաճումների դէմ, և ոչ հաղել տկարանում էր մահմեւականների տիրապետութեան լուծի տակ: Մեր համարին եղբայրները, վրացիները, մեզանից կարված, մինչև այժմ էլ տանջվում են թիւրքաց ծանր լուծի տակ, որ արդէն կարողացաւ մեռցնել նրանց սրտերում իրանց հայրենի սուրբ հաւատը:

Մեզ յիշել է մեր անցեալը, — և մենք նոյն իսկ այդ պատճառով աւելի խոր կերպով զգացած ենք Ձեր ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ Բարձրագոյն խօսքերը, որոնք արտասանված են եղել առաջնադարձ Մասկա քաղաքում՝ քրիստոնէութեան և ազատութեան մեծ գաղափարների, մարդասիրութեան և արդարութեան պաշտպանութեան համար, որոնք ոտնակոխ են արած մահմեականութեանը տանջվող և նրա լուծի տակ հաւաքող Բալասանյան թիւրակցու քրիստոնէաների մէջ:

Այդ գաղափարները իրագործելու համար, քրիստոնէութեան, սիրոյ և ողորմութեան այդ մեծ կրօնի յաղթութեան համար, չը կայ աւելի զեղեցիկ և արժանի միջոց, եթէ ոչ խաղաղ ճանապարհ, որի վրա Ձեր ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ մարդասիրական սիրտը դարձրեց մեծ ուսուցիչ աղբիւր սրբազան ձգտումները:

Թող Տէր Աստուած յաջողցնէ քո սիրգընաւորութիւնների իրագործումը, նախ և առաջ խաղաղ ճանապարհով, քո թագաւորութեան անթաւառ փառքի և քո ազգի ու ամբողջ մարդկութեան պատուի համար: Բայց եթէ, քո հօր կամքին հակառակ, հան-

գամանքները կը պահանջեն կանչել զէնքին, — նշան տուր, ՄԵԾ ԹԱԳԱՌՈՐ, և քեզ ու իր պատմութեան հաւատարիմ վրաց Ազնուականութիւնը, կը շտապէ կանչել քո փառաւոր զինուորների առաջին կարգերում, կատարեալ պատրաստութեամբ զոհել կեանքը և կարողութիւնը ճշմարիտ ազգութիւններին քո նախազեղած ազատութեան և քրիստոնէութեան յաղթութեան համար:

Թիֆլիսի քաղաքային Հասարակութեան աղբիւր:

ԱՄԵՆԱՌՈՐՄԱԾ ԿԱՅՈՐ

Քո Բարձրագոյն խօսքերը, որոնք արտասանված էին առաջնադարձ Մասկա քաղաքում, հասան և մինչև մեր սահմանները և յարուցին այստեղ ընդհանուր հաւատարմութեան և հպատակութեան ոգևորութիւնը:

Թիֆլիսեան քաղաքային համադաս Կուսմաբաղդ ունի վկայել, որ ամբողջ քաղաքային ազգայնականութիւնը ոգևորված է անսահման պատրաստութեամբ ամեն տեսակ զոհաբերութիւնների, որ կայսերական կամքը ցոյց կը տայ քո Մեծ Թագաւորութեան պատուի և արժանաւորութեան համար:

Թիֆլիս քաղաքի Հայերի աղբիւր

Ձեր ԿԱՅՈՐԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐՈՒԹԻՒՆ

Բնակիչները Ռուսաց տէրութեան հովանին տակ և վաղուց արդէն վայելելով մեզ համար թանգազին պետութեան հովանաւորութեան տակ հանգստութեան և խաղաղութեան բոլոր պարգևներով, մենք, Թիֆլիս քաղաքի բնակիչ Հայերս, զրկված լինելով քրիստոնէական մարդասիրութեան զգացմունքից, չենք կարող անտարբեր մնալ դէպի անբեական լինել տանջանքները, որոնց կրում են ասիական թիւրքիայի սահմաններում բնակվող մեր

բանը շոյախելի է, որովհետեւ մեր ընթերցող հասարակութեան շատ մասը ծանօթ չէ ոչ թէ միայն ընդհանուր, այլ և իւր ազգային պատմութեան հետ, Ուրեմն Երեւոյս Կարօսը շատերին անհասկանալի կը լինի և սպասած օգուտը չի բերի:

Երկրորդ պակասութիւնը այն է, որ պ. Բալասանյանցի թարգմանութեան մէջ տեսնում ենք մի քանի սխալներ, որոնք գոնէ իմ կարծիքով հակառակ են հայոց լեզուի ողորմ: Այն այդ սխալները, որ ես նկատեցի Երեւոյս Կարօսի մէջ:

1. «Շէն ուր հակալու թիւն» էք սպասում» (երես 5-րդ տող 5-րդ), փոխանակ ասելու չնոր հակալու թիւն:
2. «Վերջաւորի հետ մի քչէք ձեզնից» էք բարեկամին» (երես 5-րդ տող 9 և 10-րդ): Քչէլ կարելի է միայն ձեռքը, իշխն, և ոչ թէ մարդին:
3. «Ուրեմն ինձնից ձեռք վեր առէք» (երես 6-րդ տող 7-րդ), ը տարբեր ձեռք բառի մէջ աւելորդ է:
4. Սիրտը դարձել է դարձել մարդկութեան համար» (եր. 4-րդ տող 9-րդ): Հայերէն գրականական լեզուի մէջ չեն ասում սիրտ դարձել է այլ բառախումբ է: Իսկ ժողովրդական լեզուի մէջ կան հետեւեալ բառերը, որ բառաւորապէս արտայայտուող համար ասում են՝ սիրտ թռչելու է: Երկրորդ ցոյց տալու համար՝ սիրտ զոհող դու թռչելու է և այլն:
5. «Ձեր կայ մէկ հողի մէկը—մէկը, որ արտասուելիս թռչելու է տար» (եր. 10-րդ տող 3 և 4-րդ): «տար» այն ժամանակ կարելի է ասել երբ զը կայ» բառը գործածած լինէր անցիակ ժամանակում:
6. «Շաւաւաւացէք ինձ Պանդիրան» (երես 57-րդ տող 12 և 13-րդ): Հայերէն այսպէս չեն ասում:
7. «Նայում է նորա աչք երբ ու մ» (երես 62-րդ

ցեղակիցները և համադասները, որտեղ ոչ սեփականութիւնը, ոչ անհատութիւնը, ոչ կրօնը, ոչ կեանքը քրիստոնէաների, ոչ նրանց ընտանիքի, կանանց և աղջիկների պատիւը ոչինչով չէ ապահոված:

Քրիստոնայով որքան մեր Սիրելի ԹԱԳԱՌՈՐԸ և ամբողջ Ռուսաստանը անսահման համակրում են թիւրքահպատակ քրիստոնէաների վիճակին, մենք մեր թէ արեւելով թէ կրօնքով եղբայրների դրութեան բարելաւացնելու մասին բոլոր յոյժը դնում ենք Ռուսաստանի հօր հեղինակութեան ոյժի վրա, և ապաւինում ենք միմիայն ինքնակալ Կայսրի վրա:

Քրիստոնէական մարդասիրութեան, խոր ցաւակցութեան, ազգայնականութեան զգացմունքը դէպի մեր եղբայրները՝ զրդեց մեզ դիմել Ձեր ԿԱՅՈՐԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐՈՒԹԵԱՆ Օգոստոսի միջնորդութեանը և ամենահաւատարմաբար խնդրել Ձեր Բարձրութիւնը արկանել ԹԱԳԱՌՈՐ ԿԱՅՈՐԻ ոտներին մեր ամենահպատակ խնդրը՝ պաշտպանել իր հօր ձեռքով հաւասար թիւրքիայի այլ քրիստոնէաներին, մահմեականութեանից միշտ ճշմարիտ հայոց ազգը, այն միջոցներով, որ նա խախտմանը յանձնել է ՆՈՐԻՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆԸ և որ նա աւելի յարմար կը համարի:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆՆԸ ՆԻ ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԻ ՀԻՄՆԱԳԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պ. ԲՇԼԱՅԱԿԻՄ ՍՈՒՐՈՎ Իւր յօդուածի մէջ Թիֆլիսի առողջապահական յատկութիւնները քննելուց յետոյ՝ հասել է այն եզրակացութեանը, թէ Թիֆլիսի մէջ օդի և

տող 18-րդ): Հայերէն ասում են՝ նայում է աչքերին և ոչ թէ աչքերում:

8. Շրթունքների վերա մեռաւ աղօթքը (երես 84-րդ տող 11 և 12-րդ): Հայերը ասում են խօսքը, աղօթքը բերնումս ս առ ա և ոչ թէ մեռաւ: Իսկ Ռուսոնեան գաւառի բնակիչները ասում են, խօսքը բերնիս չորացաւ կամ ցորցաւ:

Թարգմանութեան մնացած մասում կրկնվում են մի և նոյն սխալները. ուրիշ սխալներ գոնէ ես չը նկատեցի:

Ես չեմ կարող թոյլ տալ, որ պ. Բալասանյանցի բանքը այս սխալները արել է լեզուն չը գիտնալու պատճառով. ես չուտով կարող եմ վերաբերել անողորմութեան, քան թէ լեզուի չիմանալուն: Եւ ծիծաղելի կը լինի, եթէ մեր յարգելի բանաստեղծների վերա այսպէս սխալ կարծիք ունենանք: Բայց ես մէկ բան եմ նկատել պ. Բալասանյանցի բոլոր գրվածքների մէջ. նա իւր շարադրութիւնների մէջ, ինչպէս Վէր և Մահ ի մէջ երեւում է իսկ լեզուագէտ, ժողովրդի լեզուն և հողին ճանաչող, իսկ նորա թարգմանութիւնները գրվում են բոլորովին ուրիշ լեզուով: Հէնց այս է պատճառը, որ Երեւոյս Կարօսի մէջ սխալները ես նկատեցի. ուրիշ պարոնների թարգմանութիւնների մէջ նրանք բոլորովին աննկատելի կը լինեն: Պ. Բալասանյանցից մենք պէտք է շատ սպասենք. նորա ինչպէս բանաստեղծի բարոյական պարտաւորութիւնն է մեր լեզուն մաքրել և այսպիսով մեղ ուսուցիչ դառնալ: Յանկալի է նմանապէս, որ պ. Բալասանյանցը առ ժամանակ թողնի թարգմանութիւնը և ստեղծի շարադրութիւններ հայոց կեանքից և պատմութիւնից: Նայելով նորա զբոլածներին և թարգմանութեանը կարող է այդ անել և եւ, որ յարգելի բանաստեղծ կարող է այդ անել և այս նորա բարոյական պարտքն է:

Ս. Եղիազարեանց

Ջրի անմաքրութիւնը, նաեւ փողոցներէ և տը-
րերի նեղ դուռներէն պատճառով են լինում
մեծամեծ զգեցնել մարտիկ երկնայնի և դե-
ռահաս մարդկանց, իսկ պ. բժշկի կարգը
վիշէ հաշուով 1872 թուականին թիֆլիս-
ում մեծնորներ թիֆլիս կազմում էր 40, 2,
տոկոս 1000-ի վերա, երբ որ ուրիշ տեղեր
միայն 1000-ին 23 մեծնորներ են լինում: Այս
յապաւնոցութիւն իւր ասածներէ պ. բժշկա-
պետը առաջ է բերում պաշտօնական տեղե-
կութիւնները գործերը վերաբերութեամբ, որոնք
թիֆլիսում են: Դա առում է որ 1875 թուա-
կանին թիֆլիսում մօտաւորապէս եղել են
13,354 դիւտոր, որոնցից 8005-ը մեղք են
հիւանդանոց, իսկ մեղք են 314 հոգի, որ
կազմում է 1000—23, 5. տոկոս. բայց որ-
քան էլ հիւանդացի է, միայն հիւանդա-
նոց չէ մտնել... Գետոյ պ. բժշկանոցը ցոյց է
տալին որ Միքայիլեան և թիֆլիսեան գետերի
զերմանքները *) իւրաքանչիւրը տարրւան ըն-
թացքում հիւանդացի է երկու անգամ:

Ա. հասարակ երկէ թիֆլիսի գործերը
համեմատելու լինելը կոկիտի միւս տեղե-
րում եղած գործերի հետ, կը տեսնենք, որ
թիֆլիսում նորա երկու և կէս անգամ աւելի
հիւանդանում են, որ նշան է թիֆլիսի օդի
փառաւորութեան:

Այս այդ գաղափար իրաւացի է թիֆլի-
սի այդ կամ քաղաքական վարչութեան դեմ
օդի, ջրի և փողոցների անմաքրութեան մե-
ղաբերութեամբ, որոնք արդարեւ մեծ պատ-
ճառ են լինում առողջապահական կանոն-
ները խախտողներին: Դառն յօդուածներ են
գրել և գրում են թէ բժիշկներ և թէ մաս-
նաւոր անձինք, թէ թիֆլիսում օդի և ջրի
անմաքրութիւնը կրնապատել աւելի է և
փառաւոր քան Ռուսաստանի որ և իցէ քա-
ղաքում, թէ այս պատճառով շատ մարդիկ
են հիւանդանում և մեռնում, և թէ հարկաւ
որ է հոգալ մաքրութեան համար, — բայց
այն կէտի վերա, որ կը բացատրուի ներքեւ,
որ որ ուղարկուին չէ դարձնում:

Բայց ինչո՞ք է այս, ի՞նչ է պատճառը, որ
թիֆլիսում, շատ են հիւանդանում, — միայն
օդի և ջրի անմաքրութիւնը և փողոցների
ապականութիւնն է, թէ ուրիշ որայի և
իցէ պատճառ էլ կայ, որ աւելի փառաւոր
հետեանք է ունենում և շատերի իսկ մա-
հուան պատճառ է դառնում...

Ինչ ներքին թող լինի հասարակութեան
ուղարկութիւնը դարձելը այն առարկայի
վերա, որն առաւելապէս լինում է ամեն կարգի
անհանց շատերի հիւանդութեան, և որ ա-
ւելի ցատկային է, նոյն իսկ տարածում մա-
հուան պատճառը:

Դրածուի չէ թիֆլիսի մէջ բնակիչների
մեծ մասին (որոնք ամուսին են), որ այստեղ
թաղաքաբնակ է մեկ ցաւ, որն անցել է այս-
տեղ լուսնաբերել երկրներէ: — այս ցաւը յա-
ռա՞ծ է եկել այն անառակ կանանցից, որոնք
թիֆլիսի մէջ կրնապատել աւելի են, քան
կովկասեան միւս ամենայն քաղաքներում, և
այս պատճառով է որ թիֆլիսում 1000-ին
100 հիւանդացիներ կան և 1000-ից 50
մեռնողներ: Ուրեմն քաղաքական վարչու-
թիւնը օգր և ջուրը մաքրելու հոգսը մեկ
կողմ թողնելով (որի հետեանքը այնքան
անվերաբար չէ, որքան սորա), ամենից ա-
ռա՞ծ հոգարւն առարկան պէտք անէ այս
բանը:

Եթէ թիֆլիս կամենում է, որ իւր բնա-
կիւնները առողջ և դուրսով լինեն, մեծ հոգս
պէտք է տանէ այս մասին և որպիսի և իցէ
միջոց գտնէ, որ կարողանայ իւր միջոց ան-
հետացնել կամ զոնէ թիւը պակասացնել
այնպիսի կանանց, որոնք իրենց անառակու-
թեան են կենթարկել ունենք աղքատութիւ-
նից առիպում, ոմանք էլ ուրիշ հանգա-
մանքներէ:

Թող դարձնեն ուղարկութիւնը այս բանի
վերա նաեւ պ. պ. բժշկականները (որոնք քա՞ծ
յայտնի է), զանազան յօդուածներ գրելով
և որքան կարելի է անխոտեն որ հետը գտնեն
այս անառակութեան աների և մասնաւոր
խորթների մէջ բնակող միւսաների (որոնք
ամեն փողոցի ամեն մի անկիւնում լինն են)
թիւը պակասցնել կամ նոյնից վրա իրաւ
հեղորթութիւն ունենալ — փոխանակ թող տա-
նէ աւելի բազմանալուն, և կամ իւրեանց
գեղորայքն լաւացնել, որպէս զի այս ախտին
կենթարկուող իրենց զիմեքում միջոցին շատով
նորան օգնութիւն անեն, որ կարճ միջոցին
պատուի և չը տեի երկու երեք և աւելի

շատ տարիներ, որով մեծ փառս տակ կրնին
արհամարհան առողջութեան և դրամաւոր կող-
մանէ:

Իմ կարծիքով, եթէ թիֆլիսի հիւանդա-
նոցը տարեկան մոտոյ կան 100 հիւանդներ,
նոցանից 70-ը անուշտ այս ախտին ենթար-
կողներ են, չը հաշուելով նորանց, որոնք
հիւանդ են և չեն մտնում հիւանդանոց, այլ
անախտ կերպով են սխտւմ բժշկել — բժիշկ-
ներին զիմեքում:

Ո՞վ որ կամենայ այս հանգամանքին ձեռք
տեղեկանալ, թող հարցնի որ և իցէ բը-
ժիշկի թէ նորա մօտ եթէ օրական 5 հիւանդ
են գնում, արեւօք ի՞նչ տկարութեան են
թարկուածներ են: Նորա պատասխանը ան-
կարծիք կը լինի «երեքը վերաբային հիւան-
դութեան են ենթարկուած»: Նոյնպէս եթէ
մէկին պատահին օրական 5 երիտասարդ, նո-
րանց հարցնէ թէ ի՞նչպէս է ձեր առող-
ջութիւնը, երեքը անպատճառ կը պատաս-
խանեն — փառ է:

Եւ եթէ հարցնէք ինչով է փառ, — պա-
տասխան կը լինի հիւանդ եմ վե՛րա երա-
կան ցատկով:

Թող թէ այն բժիշկներն, որոնք կոչվում
են անախտ, և պարանոցում են այս ախտից
տկարներին բժշկելով, որոնք կամ ուրիշներին
բերանացի մի քանի գեղեքի անուաններ են
ստղծել և կամ թէ բժիշկներն առա՞ծ գա-
նազան անձանց զեղատոմարներն ձեռք ըն-
կելով, նորանց պատճէր արտադրել են և
այսպիսով յանդգնում են ձեռնադուր լինել
պայտի մի ծակը ցաւի բժշկութեան պաշ-
տօնին — սոցանից թիֆլիսում շատ կան և
յնոք անառակութիւնը խաթարելու իմաստը կը
զուրկում են, հետաւորացնելով որ անպատճառ
կը բժշկեն, և ոչ մի օգուտ չեն ցոյց տալիս:

Երբայկա ծախ և ջրի անմաքրութիւնը
տարեկան հիւանդացիներ իմէ լինում են
թիֆլիսի մէջ, օրինակի համար, 50 հոգի, այս
ախտով հիւանդացիներ լինում են 100, և
եթէ առաջին պատճառով հիւանդութիւնը
անվերաբար հետեանք ունի, ապա վերջին
պատճառով հիւանդութիւնը որքան աւելի
անվերաբար հետեանք ունի — քաղաքները ա-
ւելորդ է, որովհետեւ ընթերցողաց շատերին
և համարեան ամենին յայտնի կը լինի:

Ուրեմն թող առողջապահական կանոն-
ները ձեռք կատարելու պայմանների վերա
խօսել կամեցող և մարդկանց աղբի երակ-
տագիտութիւնը գրաւել յանկացող անհատը,
կամ բժիշկը, որի անհրաժեշտ պարտքը կը
համարենք — աշխատեն այս փառաւոր ըն-
թացքին առաջը առնելու, որն օրից որ յա-
ռա՞ծ գնալու վերա է, այնպիսի միջոցով,
որով իրենք, իրեն հմտւա և տեղեակ կա-
նային մտածել, — այն ժամանակ միայն
կենցաղի նորանց բարի նպատակը թիֆլի-
սեցւոյ հասարակական վիճակը բարելաւելու
նկատմամբ:

Գ. Տ.

ՆԱՄԱԿ ՍԵՆՇՆՈՒԱՆԵՐԻՑ

Կեկտեմբերի 9-ին

Կարճւմ փոքր ի շատ յայտնի կը լինի ընթեր-
ցողաց, որ Մեծ-Շուրաբէր գիւղում արդէն շատ
տարիներէ առաջ — այն է 1875 թուականից գը-
թութիւն ունէր մի գաղութ — պահպանուած էր
պ. Նաղիբեանի անհրաժեշտ ծախքով: Այս գը-
րագը իւրեւ հասարակ ծխական ուսումնարան
պէտք է ստել, որ ոչ սակաւ արդիւնաւոր է եղած
— նախ՝ գրագիտութիւնը զիւրի բոլոր հասարա-
կութեան մէջ տարածելու և երկրորդ՝ քանի մի
արժանաւոր անհիւներ կրթելով իւր մէջ՝ որոնք
հետզհետէ դարձանաւով այժմ նշանաւոր պաշ-
տօններ են վարում թէ Տիֆլիսում և թէ այլ և
այլ տեղեր, ամենք քանակական կոչումներ և
ունենք վաճառականութեան գանապան միւսերում
պարագայով, և այս ամենը շնորհիւ նոյն գաղութի
բազմախոտ ուսուցիչ Պօղոս աւագ քահանայ
Իսահակեանցի:

Սոյն այս դպրոցը 1874 թուականից կերպա-
բանութիւնը և Հոգեւոր խիանութեան ենթար-
կելով, Հոգեւոր-ծխական անուան շտապ, երբ
նոյն թիւ հոկտեմբեր 29-ին շնորհ բերեց միւր գիւղ-
Տիֆլիսում թեմական վերապետից գերապատե-
լութեանն քահանայ Տէր-Սեփիանոսեանց և
իւր ազգիւ պատեմաւորութեամբ եկեղեցւոյ մո-
ղովից գրեթէ բոլոր հասարակութիւնը ուսումնա-
բանի դաժնիւր և ստորագրութեան բանալով հաւա-
քեց մօտ երեք հազար բուրջի դրամադրութիւն
նոյն ուսումնարանին, որոյ տասնական տոկոսով
մէջ տրեւէ պահպանել նոյն գաղութը իւր ցո-
ճութիւնը յետոյ անպակոյ ընտրվեցին հոգաբար-
ձօններ թեմ չորս հոգի, որոնցից մինը և քան-

ձագած — նոյնպէս նախադաւտ-տեսուց Պօղոս ա-
ւագ քահանայ Իսահակեանց և երեք քահանայ
ուսուցիչներ, յատկացնելով իւրաքանչիւրին ու-
նիկ:

1875 թուականի նոյեմբերից սկսվեցաւ դպրոցի
գասաւորութիւնը և ուսուցիչը ամեն եռօրեայով
աշխատում էին յառաջադիմութիւն ցոյց տալ՝ այն
ընդհանուր պրոգրամային համաձայն, որը 1874
թուականին մշակվեցաւ Տիֆլիսի և գուգուական
ծխական ուսումնարանների համար:

Նորընտրի հոգաբարձուք սկսվում լաւ էին կա-
տարում իւրեանց յանձնուած պաշտօնը և ամիսը
մէկ կամ երկու անգամ մոգովվելով դպրոցի սե-
նեանը՝ խորհրդածում էին ուսումնարանի ամեն
պիտոյից վերաբերութեամբ: Անցան մի քանի ա-
միսներ և պատուաւորան հոգաբարձուք սկսեցին
կարճ իւրեանց երթեկեւորութիւնը ուսումնարանի
յո՞ւնքը և շուտով կրկնեցաւ որ այս պարտնները
յո՞ւնքում էին ուսումնարանի միայն նորա համար
որ իւրեանց որդիքը ուսանում էին այնտեղ, իսկ
1876 թուականի ապրիլ ամսից մինչև յայժմ չէ
կայացած և ոչ մի կանոնաւոր նիստ և այս ամիսից
մինչև յայժմ ուսուցիչը ձրի են ծառայում: Գու-
նիսի միջոց սկսվեցան այս դպրոցի աշակերտաց
տարեկան ընտելութիւնները բաւական վաղուէ կը-
պով (որպէս կը վայելէ Շուրաբէր գիւղի պէս մի
գիւղի) և ներկայութեամբ գիւղի հասկացող մար-
հասարակութեան և քանի մի աստիճանաւորաց՝
աշակերտը բաւական յաճոյ յառաջադիմութիւն
ցոյց տուեցին բոլոր առարկաներում, նամանա-
ւանդ ուսուցիչ լեզուի մէջ, որոյ մասին «Մշակ»
լրագրի մէջ մասնաւոր լուր էր հաղորդել մի ռուս
ճանապարհորդ, անձամբ այցելութիւն անելով ու-
սումնարանը, անցեալ նոյեմբերի սկզբներում:

Անցան ամառուայ ամիսներ և եկաւ հոկտեմ-
բերը, և անս այս ամիսից սկսած պարոն հոգաբար-
ձուք յաղիւսակցած լինելով մի թափառական ու-
սուցչով — որին յանձնելով տանս հատ երկուսներ
ի թիւս որոյ և իւրեանց որդիքը դաստիարակելու,
այնուհետեւ իսպառ բարձի թողի արեցին ծխական
դպրոցը, մոտացան միապալման իւրեանց պար-
տականութիւնը և վաղմուտ աղքատ երեխայաց
հոգաւորութիւնը զոնցին տանս հատ հարստների
որդոց և այսպէս ծխական ուսումնարանը անձ-
նականութեան առարկայ դարձաւ: Եւ անաւանիկ
մօտենում է 1877 թուականը և ուսուցիչը դար-
ձեալ ձրի են ծառայում, զանձապար չէ կամե-
նում հասարակութեան անդաւորները տոկոսիք
տալով, մոտեցնելով ուսումնարանին սրբով պատ-
րաստ է իւր խոսքացած տոկոսեաց տարեկան վը-
ճառը հատուցանել, ստացող չը կայ՝ ինչու, որով-
հետեւ պ. պ. հոգաբարձուք իւրեանց կարծիքով ար-
դէն հրաժարական են տուած, բայց թող գործնա-
կան կերպով հրաժարական տան այդ պարտները,
և այսպէս ուսումնարանը վերջին անգամ վերա է,
հարկաւոր են նոր ընտրութիւնը հոգաբարձուց,
հարկաւոր են ընտրութիւնը, բայց բանիւն-
նը դպրոցը:

Ի վերջոյ աւարտելով նամակս, այս աւարտելով
վրա դարձնում եմ հոգեւոր խիանութեան ուսա-
ղիւսութիւնը խո՞ւսով մեր գիւղի հասարակութեան
վրա, որը այնպէս առաւելութեան նուէրը ժողո-
վեց, բայց չը կարողացաւ դորձադրել:

Պատուելի խմբագիր, խնդրեմ տեղի շնորհիւ այս
նամակս, ձեր պատուական լրագրի մէջ:

Սահակ քահանայ Իսահակեան

ՆԱՄԱԿ ԽԲԱՅԳԻՆ

Պօղոսայ նոյեմբերի 29

Հանդուցեալ Ստեփանոս Լազարեանց ի թիւս
քահանայ քարեղծութեանց կառավար ունի իւր
կենդանութեան ժամանակից մէկ հազար բուրջի,
որ և այժմ գտնվում է թիֆլիսի խիանութեան
պրիւկաւում, որի տարեկան տոկոսով պիտի նո-
րոգուի Վաղարշապատի Ստեփանոսեանց և Կիւրեղե-
այ հիւանդանոցը, ընդ ձեռն զ. պ. կրեցիօսանց:
Բանի քանի կրեցիօսանցի ունենալով իւ-
րեանց վրա այսպիսի նպատակ պարտք, և եկեղե-
ցին կարոտ լինելով վերաբողոքութեան, չեն բաւե-
հանել ձեռնառնելու լինել այսպիսի մէկ գեղեցիկ
գործին իսկ երբ 1874 թուականին նոյեմբեր
ամսին Շուրաբէր պատուաւոր քաղաքային պ. իս-
տաւոր Տէր-Գրիգորեան ի իւր Վաղարշապատի
քաղաքեաց կրեցիօսանց, այն զից պատւա խը-
ղեքներ ուղարկել Շամարու կանաւորան,
ի Ս. Էլմիադին որ ուղարկվին նրան 1000 բուր-
ջի տոկոսները հանդուցեալ Ստեփանոսեանց Կա-
ղարշապատից կտակված գումարից: Պարոն կրեց-
իօսանքը համարում է իւր նպատակին 1876 թ.
մարտ ամսին, ստանալով Շամարու կանաւորանից
տոկոսաւորում 612 ի. 36 կոպէկ: Եւ մօտենալով վը-
րոյիւնը տոկոսաւորանով վաճճեց Եւսեւ կանաւոր-
անի Չափաբեկին անաւանի ուստին, և սկսեց գործել
այս ինչպէս հարկաւոր է, երեք ամսով ընթաց-
մանը:

քում եկեղեցին ստացաւ զարմանալի չըբողոքիւն,
այնպէս որ գործին վերջ տալուց յետոյ երբ հա-
տարակութեանց հրախրված անձինք ներկայացան
կրեցիօսանի հրախրվելով, շատ զո՞ն մնացին, և
յայտնեցին իւրեանց խորին շնորհակալութիւնը
հրապարակաւ երեցիօսանին, և նոյնպէս իւր տե-
ղապահին:

Խ. Ս.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՐԵՐ

Թիֆլիսի պ. Նահանգապետի անօրէնութիւնը
յայտնելու համար՝ վաճառականների, մեղանների
և արուեստագետների դատական վարչութիւնները
(ուսարկաները) կազմելու վերաբերութեամբ, Բա-
ղաքային արքունի յայտնում է թիֆլիս քա-
ղաքի վաճառակաւներին, մեղաններին և արու-
եստագետներին հրախրելով, որ նորա հրախր-
վում են Բաղաքային Գործարար զանգեք առաւո-
տեան 10 ժամին՝ առաջինները զեկտեմբերի 28-ին
նեկեայ թիւի, երկրորդները նոյն ամսի 29-ին, իսկ
երրորդները 30-ին:

«Тифли. Вест.» լրագրին ՉԱԲԱՐԱՐ ԻՑ հայտնի
ղում են որ վերջին ժամանակներ լեզգիները սկը-
սեցին դադարել թիֆլիս քաղաքի մեծ մասը
կարողութեան տէր մարդիկ են և նրանցից մի քա-
նիստեր ուսուց ծառայութեան մէջ գտնվելով, տե-
րութեանց վարձատրված էին մինչև անգամ աստի-
ճաններով և պատանդաներով:

Կեկտեմբերի 9-ին, ժամը 3-ին կէսօրից յե-
տոյ թիֆլիսի Երանան հրապարակի վրա բաղ-
մալիս հանդիսականներ առնէ փորձը կատար-
վեցան Կիկի անուանված հրաշք ապարաւոր կրակ
հանգցնելու: Փորձի համար հրապարակի վրա տակ-
տակներէց մի փորձիկ տուն էր շինած, որ քան
էր նախով: Երբ փորձիկ ամար կրակ տուեցին և
բոլոր պատեղ մարդէ փախանայ լինուածքը, փոր-
ձողները սկսեցին ջրի կրակը իրանց ապարաւոր
հեղեղով: — Բոլոր յանկարծ հանգանք փորձը դար-
ձաւ նորոգեցին, և հեղուկ հանգցեց բոլոր այր-
վող տեղերը: Կիկի ապարաւոր ուրիշ ապարաւո-
րներ հետ հանձնաւորով բաւական թիւք է: Փորձ
անողները ունին իրանց վրա հազած չալովող
պալտո և երեսին դրած ունէին չալովող դիմակ:

Անց խնդրում են յայտնի հետեանց՝ «Տէրու-
թեան թիֆլիսեանց եւ քաղաքում ունեն ՇԱԿԻՆ
քաղաքում մի գրատուն, որի մէջ գտնվում են քա-
նազան տակաւ հին և նոր ձեռնարկներ, դատա-
դիրք և դատաւոր դրքեր հայերէն, ռուսերէն,
ֆրանսիերէն, գերմաներէն և թուրքերէն լեզուե-
րով: Կամենալով որ Շուրաբէր քաղաքը տեղեկութիւն
ունենայ մի գրականութեան մէջ կրեցեց նոր
աշխատութիւնների մասին, պատիւ ունեն խնդրել
որ պ. պ. հեղինակները և թարգմանիչները բարե-
հաճեն իրանց աշխատութիւնները մեզ փաճակաւ
ուղարկել, համեմատ օրէնքի զիմեք անկող: Հա-
ցին այս է՝ Шума, книжный магазин Мугдуси Аго-
пова.»

Մենք ստացանք ԲԱՅՈՒ քաղաքում հրատա-
րակվող «Бакинскія Извѣстія» լրագրը, որին փո-
խադարձապէս պէտք է ուղարկելու միւր թիւերը:
Յիշեալ լրագրի № 48 մէջ կարդացելու որ Բագու
քաղաքում յայտնվեցաւ տի ֆ հիւանդութիւնը և
բաւական զոնէր է անում:

Տեղական ուսւ լրագրիները ստացան այս օրերս
Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳԻՑ հետեանց հեռագիրը՝ «Привет.
Вѣст.» լրագրում ապով և հետեանց հաղորդու-
թիւնը՝ Ս. Պետերբուրգի Կաղանակի մայր եկեղե-
ցու մէջ ժամանաւորութեան ժամանակ, զեկտեմբերի
6-ին, երկրապարտների բազմութիւնը անարգու-
թիւն արաւ: Ժամանաւորութեանց յետոյ անկարգու-
թիւն անողները դուրս եկան հրապարակ, որտեղ
երեքասարդներից միւր մի ձառ անց վրդովեցու-
ցիչ բովանդակութեան և բարձրացեց մի կարմիր
դրօշակ որի վրա դրած էին ճշող և Աղատութեան
խօսքերը: Սատակ պարագաների պատճառով պո-
լիցման խառնվեցաւ, իսկ երբ որ պոլիցմանի սկը-
սեցին ընդդիմադրութիւն անել, հասարակութեանը
յարձակվեցաւ անկարգութիւն անողների զեմ և
կապանաւորեց 42 մարդ, որոնց թիւում և մի քանի
կանայք: Գործի ընտելութիւնը սկսված է 1871 թիւ
մայիսի 19-ին հրատարակված օրէնքի հիման վրա:

Սեղ գրում են ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՍՈՎ ԻՑ հետեանց
«Կարդալիս» լրագրի 45 համարի մէջ Ալեքսան-
դրապոլց հաղորդած լուրը, իւր թէ տեղեկե-
քահանայ Կատարեանց կանչված է Ս. Էլմիադին և
իւր թէ նա մեղադրված է կեղծ մեղադրականներ ու-
վալանքով իւր տալու մասին: Այդ լուրը բողոքի
սկսւ է և մենք պարտաւորութիւն ենք համարում
պաշտպանել տէր հօր աղջոգուտ զործնութիւնը:
Բայց Յովնէի քահանայ ունի գրած թղթիներ,
մանաւանդ Պարզեանց Եպիսկոպոսի կուսակցու-
թեան խոսքերը արքանիկների թեմում: Նրանք
են որ քանազան կրքերի կոյր գործիք են գտն-
ում, խտրական և խառնակութեան ժողովրդի

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄԱԶԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՆԵՐԿԻ, թէ մոյգ խորտաչ, թէ սե, որ ներկում է 10 րոպեի միջոցում և չ
կարցնում իր տևողութիւնը 6 չաբաթկայ ընթացքում: Արկղիկը 3 րոպե:
ՏՕԿԱՅԻԱՆ ԲԱՆԶԱՄ, հաստաւ միջոց կոչտրի և կաշու կոշտութիւնների դէմ: Սրտակը 60 Կ.
37 (50) ԵՍՏՈՂՈՒՄ